

УДК 657

В.Л. Маслюк, аспірант

Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, Україна

**БУХГАЛТЕРСЬКА ЗВІТНІСТЬ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ
В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ****В.Л. Маслюк**, аспірант

Житомирский государственный технологический университет, г. Житомир, Украина

**БУХГАЛТЕРСКАЯ ОТЧЕТНОСТЬ ИНСТИТУТОВ СОВМЕСТНОГО
ИНВЕСТИРОВАНИЯ В УПРАВЛЕНИИ РИСКАМИ****Vira Masliuk**, PhD student

Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr, Ukraine

**FINANCIAL STATEMENTS OF JOINT INVESTMENT INSTITUTIONS IN RISK
MANAGEMENT**

Досліджено систему бухгалтерської звітності інститутів спільного інвестування (корпоративних та пайових інвестиційних фондів). Визначено особливості формування фінансової звітності фондів про результати їх діяльності, її склад. Проаналізовано річні фінансові звіти вітчизняних інвестиційних фондів щодо розкриття інформації про ризики їх діяльності та здійснено її критичне оцінювання. Встановлено роль внутрішніх управлінських звітів в управлінні ризиками досліджуваних фондів. Розроблено форму внутрішньої бухгалтерської звітності щодо ризиків діяльності інституту спільного інвестування (ІСІ), використання якої сприяє систематизації інформації про наявні господарські ризики фонду, їх рівень (величину), можливі втрати (за умови настання ризику), заходи управління. Це дозволяє, по-перше, спростити складання річного фінансового звіту, а по-друге, підвищити ефективність системи ризик-менеджменту, тим самим забезпечити прибутковість ІСІ та покращити ділову репутацію інвестиційного фонду.

Ключові слова: ризики, інститут спільного інвестування, інвестиційний фонд, бухгалтерська звітність, управлінські звіти, ризик-менеджмент.

Исследована система бухгалтерской отчетности институтов совместного инвестирования (корпоративных и паевых инвестиционных фондов). Определены особенности формирования финансовой отчетности фондов о результатах их деятельности, ее состав. Проанализированы годовые финансовые отчеты отечественных инвестиционных фондов по раскрытию информации о рисках их деятельности и осуществлено ее критическую оценку. Установлена роль внутренних управленческих отчетов в управлении рисками исследуемых фондов. Разработана форма внутренней бухгалтерской отчетности по рискам деятельности института совместного инвестирования (ИСИ), использование которой способствует систематизации информации об имеющихся хозяйственных рисках фонда, их уровень (величину), возможные потери (при условии наступления риска), методы управления. Это позволяет, во-первых, упростить составление годового финансового отчета, а во-вторых, повысить эффективность системы риск-менеджмента, тем самым обеспечить доходность ИСИ и улучшить деловую репутацию инвестиционного фонда.

Ключевые слова: риски, институт совместного инвестирования, инвестиционный фонд, бухгалтерская отчетность, управленческие отчеты, риск-менеджмент.

The paper studies the accounting system of collective investment institutions (corporate and unit investment funds). The features of the financial reporting of the results of the funds their activities, its composition. Analyzed the annual financial reports of domestic investment funds to disclose information about the risks of their activities and implemented its critical evaluation. The role of internal management reports in risk management study funds. Developed form of internal financial risk reporting activities of collective investment institution (CII), the use of which contributes to the systematization of information on existing economic risks Fund, their level (magnitude) losses (subject of the risk) management techniques. This allows, first, to simplify the preparation of the annual financial report, and, secondly, to increase the effectiveness of the risk management system, thus, to ensure the profitability of CII and improve the reputation of the investment fund.

Key words: risks, collective investment fund, financial statements, management reports, risk management.

Постановка проблеми. Спільне інвестування зарекомендувало себе у всьому світі як один із найефективніших способів примноження доходів (заощаджень) населення. Конкурентні переваги такого інвестування дозволяють домінувати над традиційними послугами банківських та небанківських фінансових установ – депозити, добровільне страхування (життя, пенсійне, інші види) тощо. Варіативність інвестиційних проектів та різноманітність інвестиційних цінних паперів з різним рівнем прибутковості дозволяє будь-якій фізичній особі задовольнити свої економічні інтереси. Однак, незважаючи на вказані переваги для інвесторів, діяльність інститутів спільного інвестування здійснюється за класичним механізмом «ризик–прибуток». Тобто, чим вище прибуток за інвестиційним сертифікатом, тим більші ризики беруть на себе інвестори, учасники фондів, і навпаки.

ОБЛІК, КОНТРОЛЬ ТА АУДИТ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Уникнення ризиків та мінімізацію їх негативних наслідків забезпечує система ризик-менеджменту інституту спільного інвестування, функціонування якої не можливе без достатніх інформаційних потоків про види діяльності ІСІ, їх бізнес-процеси, ризики, що за ними виникають, їх рівень та ймовірні наслідки. Тому питання формування звітності про ризики діяльності інвестиційних фондів, зокрема, враховуючи економічну нестабільність нашої держави, потребує нагального детального дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням порядку розкриття у бухгалтерській звітності інформації про ризики господарської діяльності проводили такі вчені, як: І.М. Вигівська [1; 2], Л.В. Гнилицька [3; 4; 5], С.Ф. Голов, В.Н. Костюченко [6], З.В. Гуцайлюк [7], А.Е. Шевелев, Е.В. Шевелева [12], Н.В. Шуляр [13] та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи суттєві наукові розробки вищевказаних науковців, слід зауважити, що питання представлення у бухгалтерській звітності інформації про ризики діяльності інвестиційних фондів для цілей ризик-менеджменту залишається практично недослідженим.

Метою дослідження є дослідження системи бухгалтерської звітності інститутів спільного інвестування (корпоративних та пайових інвестиційних фондів) у частині інформації про ризики діяльності та їх причинно-наслідкові зв'язки, що впливають на господарську діяльність інвестиційного фонду. Поряд з цим за мету ставиться визначення та розроблення достатнього інформаційного забезпечення системи ризик-менеджменту ІСІ.

Виклад основного матеріалу. Інформаційним джерелом у цілях управління інвестиційним бізнесом та його ризиками є бухгалтерська звітність ІСІ.

Закон України «Про інститути спільного інвестування» регламентує порядок представлення інформації про інститут спільного інвестування:

- 1) розміщення у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (при публічному розміщенні цінних паперів ІСІ);
- 2) розміщення на власному веб-сайті компанії з управління активами (при публічному розміщенні цінних паперів ІСІ);
- 3) надання безпосередньо учасникам інституту спільного інвестування (у разі публічного розміщення цінних паперів ІСІ);
- 4) подання інформації до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- 5) подання інформації до саморегулюючої організації професійних учасників фондового ринку – об'єднання учасників фондового ринку, що провадять професійну діяльність на фондовому ринку з управління активами інституційних інвесторів [11, ст. 75].

Однак порядок ведення бухгалтерського обліку діяльності ІСІ та представлення бухгалтерської звітності, особливості її складання визначаються з урахуванням вимог національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності, Стандарту УАІБ 1 «Бухгалтерський облік діяльності інститутів спільного інвестування», «Інструкції про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій», Законів України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про цінні папери та фондовий ринок», Положення про особливості бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування.

Звітність інститутів спільного інвестування можна розподілити на окремі напрями:

- 1) фінансова звітність, яка включає «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», «Звіт про рух грошових коштів», «Звіт про власний капітал», «Примітки до річної фінансової звітності», річний звіт;
- 2) інша правова та регуляторна звітність – звітність про склад, структуру та вартість активів ІСІ, активи за напрямами інвестицій, інформація про вартість чистих активів інвестиційного фонду, інвестиційна декларація, інформація про винагороду Компанії з

ОБЛІК, КОНТРОЛЬ ТА АУДИТ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

управління активами, інформація про юридичних осіб, послугами яких користувалося за звітний період ІСІ, ін.;

3) внутрішня управлінська звітність – за показниками, заявленими керівництвом.

Зауважимо, що жоден з напрямів формування інформації про діяльність ІСІ не надає інформації про ризики діяльності фонду. Проте згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності [9] доцільним є переставлення інформації про ризики в розрізі ринкового та валютного ризиків, ризику ліквідності, ризику бухгалтерського обліку.

Положення МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів» [9] пропонує розкривати у річній фінансовій звітності суб'єкта господарювання факти існування невизначеностей господарських відносин (ризиків діяльності), їх характеристику та наведення способів управління ризиками, із зазначенням умовних подій (у разі ймовірності настання ризику), а також представлення іншої інформації для можливості отримання достовірної оцінки фінансового стану підприємства. У свою чергу, МСБО 7 «Звіти про рух грошових коштів» [9] також пропонує розкривати у фінансовій звітності інформацію про валютні, відсоткові й інші цінові ризики та їх величину, які виникають у результаті використання фінансових інструментів підприємства на звітну дату.

На відміну від Міжнародних стандартів фінансової звітності, вітчизняна регламентація бухгалтерського обліку та фінансової звітності практично не містить положень щодо розкриття інформації про ризики діяльності. Представлення такої інформації залишається на розсуд керівництва та може наводитися в пояснювальній частині річного звіту.

Аналіз публічної звітності корпоративних та пайових інвестиційних фондів показав, що вітчизняні фонди окремо не розкривають інформацію про ризики, які загрожують їх діяльності, ймовірні негативні наслідки ризиків. Таке змістовне наповнення річної звітності ІСІ є недостатнім для повного оцінювання фінансового стану компанії та прогнозування результатів її діяльності у майбутньому, залучення нових інвесторів тощо.

Ту ж саму проблему виявляє й І.М. Вигівська [1, с. 138]: «У фінансовій звітності суб'єкт господарювання недостатньо розкриває інформацію про наявні з високою ймовірністю настання ризику діяльності, їх можливі наслідки, методи управління господарськими ризиками – страхування майнових і немайнових ризиків, резервування на випадок витрат і збитків в результаті настання ризикової події».

Отже, для усунення проблеми недостатності інформації щодо реального стану ІСІ доречним є представлення інформації про ризики діяльності фонду. Ця інформація доцільна для розкриття у річному звіті, що відповідає вимогам МСФЗ. Тому враховуючи вирішення виявленого проблемного питання та вимоги системи ризик-менеджменту, нами розроблено форму внутрішнього звіту про ризики ІСІ (табл.), який також може бути використаний для формування річного звіту.

У табл. наведено основні інформативні показники діяльності ІСІ та ризиків, що її супроводжують (на прикладі пайових інвестиційних фондів, які перебувають під управлінням Компанією з управління активами). Зокрема, звіт містить три групи ризиків (специфічні, операційні та інші), характерних інвестиційним фондам, ідентифікує фонд за назвою та видом, визначає його цінні папери. Поряд з цим внутрішній звіт містить дані про ймовірність настання ризику (у %) та величину його ймовірних наслідків (у тис. грн), що дозволяє за наявності прогнозного та фактичного значення визначити відхилення та встановити об'єктивність оцінки ризику, підтвердити або спростувати кваліфікаційний рівень суб'єкта оцінювання, а також дієвість системи ризик-менеджменту.

Таблиця

Внутрішня звітність про ризики діяльності інституту спільного інвестування (на прикладі пайового інвестиційного фонду)

Вид ризику	Назва фонду	Вид фонду	Вид цінних паперів	Ймовірність настання ризику, %		Оцінка наслідків ризику, тис. грн		Вплив на фінансовий стан ІСІ						Застосовані методи управління
				Прогноз на 01.01	Факт на 31.12	Прогноз на 01.01	Факт на 31.12	Прогноз на 01.01			Факт на 31.12			
								ФС ¹	ПС ²	ПБ ³	ФС ¹	ПС ²	ПБ ³	
A	B	B	Г	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Специфічні ризики														
1. Ринковий ризик, у т. ч. ризик:														
1.1. Процентної ставки														
1.2. Коливань ринкових цін цінних паперів														
1.3. Валютний														
2. Кредитний ризик														
3. Проектний ризик														
4. Ризики портфеля фонду загалом														
Операційні ризики														
5.1. Юридичний														
5.2. Регуляторний														
5.3. Невиконання зобов'язань														
Інші ризики діяльності														
6. Стратегічний														
7. Ризик репутації														
8. Професійний														

Примітки: ФС¹ – фінансова стійкість ІСІ; ПС² – платоспроможність ІСІ; ПБ³ – прибутковість ІСІ.

ОБЛІК, КОНТРОЛЬ ТА АУДИТ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Крім цього, для користувачів річної фінансової звітності (у випадку, якщо дані внутрішнього звіту виносяться у публічний річний звіт) доречною є інформація щодо можливого впливу ймовірних наслідків ризику на фінансовий стан інституту спільного інвестування. Для цього у звіт винесено найбільш суттєві фінансові показники: фінансова стійкість фонду, його платоспроможність та прибутковість.

Для встановлення ефективності системи ризик менеджменту у звіті наведено графу 11, яка повинна містити дані про метод управління ризиком та вартісну оцінку витрат, понесених під час реалізації управлінських заходів за вказаними методом.

Таким чином, розроблена форма внутрішньої бухгалтерської звітності щодо ризиків діяльності інституту спільного інвестування сприяє систематизації інформації про наявні господарські ризики фонду, їх рівень (величину), можливі втрати (за умови настання ризику), заходи управління, а також є підґрунтям для розкриття відповідної інформації у річному фінансовому звіті.

Висновки та пропозиції. Отже, можемо зробити висновок, що у процесі здійснення діяльності інвестиційних фондів існує гостра потреба в ефективному управлінні ризиками. Для максимальної ефективності управління необхідним є достатній рівень інформаційного (облікового) забезпечення, що реалізується через систему звітності ІСІ, а зокрема – бухгалтерської звітності фонду. Наведені пропозиції щодо розкриття у бухгалтерській звітності даних про господарські ризики ІСІ сприяють підвищенню ефективності системи ризик-менеджменту, забезпеченню прибутковості фонду, покращенню ділової репутації та розширенню кола діючих інвесторів.

Перспективою подальших досліджень є розроблення організаційно-методичного забезпечення бухгалтерського обліку активів (в умовах ризику) інституту спільного інвестування, зокрема приділення уваги таким об'єктам обліку, як цінні папери фонду. Враховуючи той факт, що основна діяльність будь-якого ІСІ – це операції з інвестиційними сертифікатами (емітованими, придбаними), питання мінімізації ризиків, що виникають у таких операціях, є найбільш актуальним, оскільки такі операції забезпечують прибутковість вкладень інвесторів та інвестиційного фонду в цілому.

Список використаних джерел

1. *Вигівська І. М.* Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.09 / Вигівська Ірина Миколаївна. – Житомир, 2010. – 372 с.
2. *Вигівська І. М.* Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємницькими ризиками / І. М. Вигівська, І. Л. Грабчук, О. О. Зеленіна // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. праць. – Житомир : ЖДТУ, 2015. – Вип. 1 (31). – С. 48–56.
3. *Гнилицька Л. В.* Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства : монографія / Л. В. Гнилицька. – К. : КНЕУ, 2012. – 305 с.
4. *Гнилицька Л. В.* Бухгалтерський облік як інструмент управління ризиками підприємницької діяльності / Л. В. Гнилицька // Фінанси України. – 2014. – № 3. – С. 114–125.
5. *Гнилицька Л. В.* Інформаційне забезпечення ризиками підприємницької діяльності: обліковий аспект / Л. В. Гнилицька // Економічні інновації : зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 57. – С. 88–100.
6. *Голов С. Ф.* Бухгалтерский учет и отчетность по международным стандартам / С. Ф. Голов, В. Н. Костюченко. – Х. : Фактор, 2007. – 976 с.
7. *Гуцайлюк З. В.* Економічні ризики в інформаційній системі бухгалтерського обліку / З. В. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 7. – С. 8–13.
8. *Методичні рекомендації щодо організації системи управління ризиками в компанії з управління активами від 18.12.2013 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uaib.com.ua/files/articles/1913/11_4.doc.

ОБЛІК, КОНТРОЛЬ ТА АУДИТ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

9. *Міжнародні стандарти фінансової звітності* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408.

10. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 29 «Фінансова звітність за сегментами»* [Електронний ресурс] : затв. Наказом Міністерства фінансів України від 19 травня 2005 року № 412. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0621-05>.

11. *Про інститути спільного інвестування* [Електронний ресурс] : Закон України від 05.07.2012 № 5080–VI. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.

12. *Шевелев А. Е. Риски в бухгалтерском учете : учебное пособие* / А. Е. Шевелев, Е. В. Шевелева. – М. : КНОРУС, 2007. – 280 с.

13. *Шуляр Н. В. Відображення ризиків у фінансовій звітності підприємств* [Електронний ресурс] / Н. В. Шуляр, Р. В. Шуляр. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18118/1/236-Shulyar-412-413.pdf>.